

Portekiz’de Toplum Kültür İlişkisi İçinde Mimaride Azulejo Kullanımı *

The Use of Azulejo In Architecture Within Society-Cultural Relationship in Portugal

ÖZET

Seramik; geleneksel malzeme kimliğine sahip, mimaride yüzyıllardır kullanılmış, açık alanda dayanıklılığı denenmiş bir kaplama elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimaride çeşitli tekniklerle zenginleştirilen duvar süsleme sanatı içinde yer alan seramik malzeme, süslemenin ötesine geçerek fonksiyonel, kültürel ve sanatsal ifadede kendine özel bir alan yaratmıştır. Portekiz bu açıdan önemli bir ülkedir. "Azulejo" adı verilen seramik duvar karoları, bireysel ve kolektif ifade için bir tuval görevi üstlenmiş ve bu anlamda ayrıcalıklı bir alan içine konumlanmıştır. İlk olarak Portekiz kiliselerinde, manastırlarında ve saraylarında kullanılmış olan azulejoların 13. yüzyılda yer karosu ve 16. yüzyıldan itibaren de duvar kaplaması olarak kullanıldığı bilinmektedir. Portekiz’de sıradan evlerin duvar süslemelerinde de yaygın kullanılan azulejoların tarihi ve kültürel diyalogu içerisinde mimari ile ilişkisi dikkat çekicidir. Mimari özelliklerle uyum içinde azulejoları kullanarak etkileyici görsel kompozisyonlar oluşturmak Portekiz kentsel estetiğinin önemli bir unsurudur. Ayrıca bu kaplamalar kent mimarisinin görsel ve fiziksel dokusunu oluşturmaktadırlar. Kullanıldığı alanda ışık kaynağı, yoğunluğu ve yönü ile değişkenlik gösteren azulejolar, kent silüetine de dinamik bir görünüm vermektedirler. Bu makalede, azulejonun toplumun hangi ihtiyacını karşıladığı, tarihsel süreci ve süreçteki diğer kültürel öğeler ile etkileşimi incelenecek, bu bakış açısı içinde azulejo teriminin ne anlama geldiği üzerine durulacaktır. Aynı zamanda azulejoların toplum – kültür ilişkisi içinde mimaride kullanımı üzerinden değerlendirmeler yapılarak, kültürel mirasın öneminin anlaşılmasına ve kapsamının genişletilmesine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azulejo, Seramik, Portekiz Mimarisi, Duvar Karosu

ABSTRACT

Ceramic; It appears as a coating element with a traditional material identity, used in architecture for centuries, and whose durability has been tested in the open area. Ceramic material, which is included in the art of wall decoration enriched with various techniques in architecture, went beyond ornamentation and created a special area for functional, cultural and artistic expression. Portugal is an important country in this respect. Ceramic wall tiles called "Azulejo" act as a canvas for individual and collective expression and are positioned in a privileged area in this sense. It is known that azulejos, which were first used in Portuguese churches, monasteries and palaces, were used as floor tiles in the 13th century and as wall coverings from the 16th century. Azulejos, which are widely used in the wall decorations of ordinary houses in Portugal, are striking in their relationship with architecture in the historical and cultural dialogue. Creating impressive visual compositions using azulejos in harmony with architectural features is an important element of Portuguese urban aesthetics. In addition, these coatings form the visual and physical texture of the urban architecture. Azulejos, which vary with the light source, intensity and direction in the area where they are used, also give a dynamic appearance to the city silhouette. In this article, what needs of the society azulejo meets, its historical process and its interaction with other cultural elements in the process will be examined, and what the term azulejo means in this perspective will be emphasized. At the same time, it is aimed to contribute to the understanding of the importance of cultural heritage and to expand its scope by making evaluations on the use of azulejos in architecture within the society-culture relationship.

Keywords: Azulejo, Ceramics, Portuguese Architecture, Wall Tiles

GİRİŞ

Portekiz ya da resmî adıyla Portekiz Cumhuriyeti (Portekizce: República Portuguesa), Avrupa’nın güneybatısında İber Yarımadası üzerinde yer alan, Avrupa Kıtası’nın en batısındaki ülkedir. Portekiz kuzeyden ve doğudan İspanya, güneyden ve batıdan Atlas Okyanusu ile çevrilidir. Atlas Okyanusu’nun kuzey yarım küredeki bölümünde bulunan Azorlar ve Madeira takımadaları da özerk yönetimleriyle birlikte Portekiz’in birer parçasıdır (Nijman, 2020).

Tarihsel süreçte Portekiz toprakları, ülkenin kültürünü, tarihini, dilini ve etnik yapısını etkileyen ve içlerinde Fenikeliler, Yunanlar, Romalılar, Cermenler ve Endülüs Emevileri’nin de bulunduğu çeşitli medeniyetlerin geçişine tanık olmuştur. Portekiz Akdeniz’den geçen çeşitli uygarlıkların ve Keşif Çağı’nda (15-17. yüzyıllar) dünyanın değişik bölgelerinde etkileştiği medeniyetler ile kendine özgü bir kültür ve sanat geliştirmiştir.

İçinde yer aldığı koşullardan ve ilişkiler açısından şekillenen kültür-sanat yaklaşımları, Portekiz’de azulejo üzerinde geniş anlamlar yaratmıştır. “Azulejo” Portekiz ve İspanya’da farklı telaffuzlara sahip, Portekizce ve İspanyolca

Fidan Tonza Helvacıkara ¹

How to Cite This Article

Helvacıkara, F. T. (2023). “Portekiz’de Toplum Kültür İlişkisi İçinde Mimaride Azulejo Kullanımı”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(61):2320-2336. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.68010>

Arrival: 27 November 2022
Published: 28 February 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* 2021-2022 Tarihleri Arasında TÜBİTAK 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Burs Programı Tarafından “Sokak Sanatında Yeni Yaklaşımlar; Mimari ve Kültürel Tasarım Örneği Olan Azulejo Seramik Karolarının Araştırılması” adlı desteklenen proje kapsamında bu makale yazılmıştır. By TUBITAK 2219 Overseas Postdoctoral Scholarship Program between 2021-2022 this article was written within the scope of the supported project named "New Approaches in Street Art; Architectural and Cultural Design Example of Azulejo Ceramic Tiles".

¹ Dr. Öğr.Üyesi., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Cam Bölümü, Samsun, Türkiye

“boyalı ve kalay sırlı seramik karolara” verilen isimdir. Azulejoyu tam olarak tanımlayabilmek için tarihsel sürecine göz atmak gerekmektedir.

Arap kültürü ağırlıklı olarak ve Barok, Gotik, Rönesans, Art Nouveau gibi sanat akımlarından etkilenen azulejolar, ilk olarak Mağribi tarzından yola çıkmıştır. Sonrasında Avrupa sanat ekolleri ile harmanlanmış ve böylelikle birçok kültürel etkileşimin etkisiyle biçimini, yöntem ve tekniğini geliştirmiştir. Hindistan ve Doğu kumaşlarından ilham aldığını da gördüğümüz azulejonun varlığı, kültürel tarihindeki gelişmelerin dinamizmi içinde yolculuk ederek günümüze kadar ulaşmıştır.

Azulejolar, Portekiz kültürel mirasını temsil eden sanat biçimlerinden biri haline gelmiştir. Kültürler arası alışverişin, sanat formlarıyla etkileşimin ve yüzyıllar boyunca süre gelen zevklerin, eğilimlerin yenilenmesi ile azulejolar Portekiz’de kesintisiz olarak kullanılmıştır. Ülkenin sahip olduğu kültürel miras ekseninde azulejo kullanımı, sosyal, siyasal, ekonomik gelişmelerden etkilenmiş, tekrar canlılık kazanması ve değişen dünyaya adapte edilmesi anlamında çağdaş uygulamaları kapsayan projeler oluşturulmuştur. Azulejo geleneğinin yeniden çağdaş uygulamalarla canlanması, Portekiz kültürel ve sanatsal kimliğinin evrenselliğe ulaşmasında önemli adımları oluşturmaktadır. Azulejonun altın dönemi olarak bilinen 17. yüzyılın üretim şekli, 1950’lerin kentsel dönüşümünde Portekiz’e modern bir şekilde yeniden uyarlanmış ve kültürel bilinç yaratılmasını etkinleştirmiştir (Mitchell, 2017).

AZULEJO NEDİR?

Öncelikle Kuzey Afrika mozaikleri için kullanılan azulejo terimi daha sonra İspanya ve Portekiz’de 13x15 ya da 11x18 cm boyutlarındaki çok renkli sırlı karolar için kullanılmıştır. Ölçü, biçimlendirme ve teknik olarak günümüzde tasarım ile odaklı değişkenlik gösteren azulejo, bir yüzeyi dekore edilmiş ve sırlanmış seramiği belirten Portekizce bir kelimedir. Azulejo kelimesinin etimolojik açıdan kökeni ile ilgili referanslar incelendiğinde Arapça “azzelij” veya küçük cilalı taşlar anlamına gelen “al zuleycha” kelimesinden geldiği görülmektedir (Carvalho, 2018, s. 8). İlk örneklerini kiliseler ve saraylarda gösteren azulejolar sonraları müzeler, önemli mimari yapılar, devlet daireleri (Şekil1), okullar, hastaneler, oteller (Şekil2), dükkanlar (Şekil 3), alışveriş merkezleri, restoranlar (Şekil 4), barlar (Şekil 5), tren-metro istasyonları (Şekil 6), köprü cepheleri, sokaklar, parklar ve sıradan evlerde kullanımı ile çeşitlenip yaygınlaşmıştır. Yapıların dış yüzeylerini kaplamanın dışında tabelalar, sokak isimlikleri (Şekil 7), ev numaraları ve sanatsal duvar panelleri şeklinde kent aksesuarlarıyla da karşımıza çıkmaktadır. Portekiz’de her türlü yer ve mekanı süslediği görülen azulejolar, kuramsal olarak ülkenin kültürel mirasında önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte başka pek çok kültürel nesne gibi azulejolar da tarihsel süreç içinde teknik, desen ve sanatsal yaklaşımlar ile değişim ve gelişim göstermiştir.

Şekil 1: Braga Belediyesi (Balcão Único do Município de Braga), São Martinho Sokağı (Estr. de São Martinho), Braga, Portekiz.

Şekil 2: 19 Tile Seramik Otel, Gen Queirós Sokağı (Rua do Gen Queirós), Caldas Da Rainha, Portekiz.

Şekil 3: Formosa Sokağı (Rua da Formosa), Porto, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Şekil 4: Ribeiro Restorant, Poveiros Meydanı (Praça dos Poveiros), Porto, Portekiz.

Şekil 5: Azulejo Bar, 31 Jenerio Sokak (Rua 31 de Janeiro) Ovar, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Şekil 6: São Bento Metro İstasyonu, Sanatçı Álvaro Siza Vieira, Porto, Portekiz.

Şekil 7: Vila Pereira Jusã Sokağı (Rua Vila Pereira Jusã), Válega, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Azulejo olarak adlandırılan sırlı seramik karolar, 15. yüzyılın sonlarından günümüze kadar Portekiz mimarisinde yeniden ortaya çıkan bir unsur olarak paneller halinde bir araya getirilerek iç mekânları süslemiş, duvarlara kültürel bir kimlik kazandırmış, evlerin dış cephelerini giydirecek, kiliselerde ki manevi inancı vurgulamıştır. Mekanların düzenlenmesinde ışığın yönü ve renk kullanımı ile eski bir Mağribi mirasından gelip Lusitan yaşam tarzının bir kanıtı olarak mekânları süslemiştir (Bricogne, Gislott, 2016).

TOPLUM KÜLTÜR İLİŞKİSİ İÇİNDE GELİŞEN AZULEJOLARA TARİHSEL BAKIŞ

Toplumların şekillenmesinde ayrı bir öneme sahip olan kültür kavramı çok geniş bir içeriğe sahiptir. En genel ifadesi ile belirli bir halkın ya da sosyal grubun “genel hayat tarzına” işaret etmekte kullanılan kültür, çeşitli ilgilerin, arayışların kesişme ve kaynaşmalarının bir sonucu olarak görülebilmektedir. Basit bir ifade ile bir toplumun tarih boyunca ürettiği sözlü, yazılı, maddi ve manevi değerler bütününe kültür denmektedir.

Azulejo’nun tarihsel süreç içinde kültürel etkileşimlerinde sırası ile İslam, İtalyan-Flaman ve ardından Oryantal-Hint etkileri olarak izlenebilmektedir. Bu kültürel etkileşimler sanatsal yaklaşımlara da tesir etmiş ve böylelikle azulejolar üzerinde farklı üslupların ve tarzların oluşmasını sağlamıştır. Bu etkileşimler içinde Barok, Joanine, Rokoko, Pombaline, Neo Klasizm, Maniyerizm, Art Nouveau, Art Deco gibi stiller de değişim ve gelişim göstermiştir.

Araplar, İranlılardan öğrendikleri seramik sanatını 14. yüzyılda İspanya’ya taşımışlardır. İranlıların Pers ve Mısır etkileşimli seramik sanatı, İspanya’nın Müslümanlarca fethedilmesinden sonra Araplar kanalı ile Sevilla, Malaga ve Toledo’da gelişimini sürdürmüş, daha sonraları Mayorka Adası’nda Valencia ve Katalonya Bölgesi ile devam etmiştir. Bunlar arasında Sevilla, Hispano-Moresk diye adlandırılan seramik karo endüstrisinin ana merkezi haline gelmiştir (Mitchell R. , 2017). Birbirine geçen eğrisel, geometrik veya bitkisel motiflerle Arap etkilerinin izinde, Bizans ve Roma mozaiklerinin taklit edilmesi mantığı üzerine geliştirilen Zellige sanatı bilinen en eski karo-mozaik paneller arasındadır. 13. yüzyıldaki en eski azulejolar tek bir renkte sırlanmış, geometrik şekillerde kesilmiş ve geometrik desenler oluşturacak şekilde bir araya getirilmiştir. Alcobaça Manastırı ve Leiria Kalesi 13. yüzyıla ait, düz renklerin geometrik parçalarından yapılmış azulejolar ile süslenmiştir. 15. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte ise Valensiya Manises’ten ithal edilen azulejolar Beja’da Infantes Sarayı (Palacio Dos Infantes)’te ve Setubal’de İsa Manastırı-(Monastery of Jesus) yürüme yollarında kullanılmıştır.

Azulejo uygulamalarında öne çıkan cuerda seca² ve aresta³ tekniği 15. yüzyılda Sevilla'da (Şekil 8) geliştirildikten sonra Portekiz Kralı I. Manuel'in, Sevilla ve Saragossa'da Mağribi azulejolarını keşfetmesi ile Portekiz için mimari seramik alanında farklı bir dönem başlamıştır.

Şekil 8: İslam Motifli Azulejo, Seville, 1500-1550, Cuerda Seca ve Aresta Tekniği, Ulusal Azulejo Müzesi, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

En eski örnekleriyle 13. yüzyılda karşılaşılan azulejoların en yetkin örneklerine 17. yüzyılda Portekiz'de, özellikle Lizbon ve Porto kentlerinde rastlanılmıştır (Pereira, 2009). 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar seramik duvar karosu olan “azulejo” Portekiz kiliselerinde, manastırlarında ve saraylarında estetik amaçlı kullanılmıştır. Portekiz'de önceleri yüksek sosyal sınıflar ve soylu çevrelerle ilişkilendirilen bu çiniler; yüzyıllar boyunca giderek daha fazla uygulama alanı bulan bir sanat eseri olarak günümüzde evlerde, tren istasyonlarında ve hatta futbol stadyumlarında bile kullanılan dekoratif bir unsur haline gelmişlerdir (Meco, 1989).

16. yüzyılın başında, Sevilla ve Toledo'da üretilen Hispano-Moresk desenler kullanılarak azulejoların duvar kaplaması olarak kullanımı yaygınlaşmıştır. Portekiz'deki azulejolar için ilk büyük referans olan İslam kültürü özellikle "boşluk korkusu"nu aktaran estetik zevkle gelecekteki uygulamalarda yaşamaya devam etmiştir. İtalyan sanat eleştirmeni ve bilim adamı Mario Praz, “boşluk korkusu” terimini Viktorya dönemi boyunca tasarımda süslemenin aşırı kullanımını tanımlamak için kullandı (William, Holden, 2010). İslam sanatının en belirleyici özelliği olan kompozisyonda boşluğa yer bırakmaksızın, simetri ve tekrar unsurları ile bir ritim oluşturan stilize edilmiş motifler bu kapsamda değerlendirilebilir. Sanat tarihçisi Ernst Gombrich, “boşluk korkusu” kapsamında son derece süslü desenlerin kutsal imgeler ve alanlar için bir resim çerçevesi işlevi görebileceğini teorileştirirken, “çerçevenin öğeleri ne kadar zengin olursa, merkezin saygınlığı o kadar artacaktır” diye belirtmektedir (Carrier, 2008). 16.yüzyılda Mağrip (Kuzey Afrika) ve Mudéjar⁴ kültürleri tarafından yapılan azulejolarda modüler sistem ile üretimlerle yinelemeli desenler oluşturulmuştur (Şekil 9-10).

Şekil 9: Toledo, İspanya, Aresta Tekniği, 16.yüzyılın ilk yarısı, Carmo Archeological Museum, Lizbon, Portekiz.

Şekil 10: Seville, 16.yüzyılın ilk yarısı, Aresta Tekniği, Carmo Archeological Museum, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

²Cuerda Seca Tekniği: Renklerin birbirine karışmadan pişmesini sağlamak için desen bisküvi pişirimi yapılmış ürünler üzerine hazırlanmış özel bir karışımla kabartma olarak puar, fırça ve benzeri aletler yardımı ile uygulanır, kontürlerin araları desene uygun renkli sırlarla sırlanır.

³Aresta Tekniği: Kalıp üzerinde işlenen desen kontürleri ürünün kalıptan kabartılı bir dekorla çıkmasını sağlar. Cuerda Seca tekniğinde olduğu gibi kontürler renklerin birbirine karışmasını önler.

⁴Hristiyanların İspanya'ya yerleşmesinden sonra burada kalan, Katolik yönetimi altında yaşayan müslümanlara denmektedir.

Faenza'nın (İtalya) ardından 16. yüzyılın sonuna kadar İber Yarımadası'ndaki Sevilla (İspanya) da mayolikanın ana üretim merkezi haline gelmiştir. 16. yüzyılda ticaret Portekiz kültürünün önemli bir parçası olması sebebi ile, Sevilla'dan ithal edilen Mudéjar sanatıyla dekore edilmiş azulejolar, saraylarda ve kiliselerde yaygınlaşmıştır (Makrickas, 2013). Bu dönemde Kuzey Amerika, Goa (Hindistan), Lusophone (Afrika), Doğu Timor, Makao (Çin) ve Filipinler'deki eski Portekiz ve İspanyol kolonilerinde de azulejo üretim geleneği başlamıştır. 16.yüzyıl'da İspanya zenginliğinin zirvesindeyken Sevilla sanatsal yaklaşımlarla öne çıkmaktadır. 16.yüzyılda çok sayıda yabancıyı istihdam eden Sevilla, tüccarlar, ressamalar, heykeltıraşlar ve seramikçiler için önemli bir yere sahip olmuştur. Bu dönemde kil yataklarını kullanarak seramik üretimler gerçekleştiren Sevilla'da bulunan Trianalı seramikçiler tarafından Arap tarzında cuerda seca ve aresta teknikleri ile üretim yapılmaktaydı. 1555'te İtalyan seramikçi Niculoso Pisano'nun Triana'ya taşınmasının sonucunda yeni uygulamalar ve motifler ile azulejo üretimi gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Azulejolar ile resimsel bir kompozisyon meydana getiren ilk sanatçı 16. yüzyılın başlarında Sevilla'ya yerleşen Pizalı Niculoso Italiano olmuştur (Rona, 1997).

1500'de İtalyan çömlekçiler Anvers'e, oradan da Hollanda'ya yerleşerek Delft'teki seramik kültürünün başlamasını sağlamışlardır. Delft seramikleri ile Hollanda'da Avrupa'nın seramik başkentinin ilk oluşumlarının şekillenmesi, azulejo kültürünü de etkilemiştir. Böylece Avrupa'da seramik ile ilgili gelişmelerden etkilenen azulejo üretiminde yeni bir tarz öne çıkmıştır. Özellikle 1600'dan itibaren, dünyanın ilk özel, modern ve uluslararası şirketi olan Dutch West Indies Şirketi'nin Çin ile kurduğu ticari ilişkiler sayesinde Çin porseleni Avrupa'da popüler hale gelmiştir. 1647'de siyasi sıkıntılar nedeniyle yaşanan tedarik sorunları ile yeni tekniklerin gelişmesini sağlamış ve Hollandalı seramik üreticileri tarafından Çin porseleninin taklit ürünleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kendi tarzını yaratan Delft seramiklerinde de beyaz-mavi desenlerle kompozisyon sınırlandırılmıştır. İpek yolu ile İran'dan getirilen kobalt madenini seramik teknolojisi ile birleştirerek sır altına uygulayan ve mavi-beyaz ürünleri elde eden Çin, yüksek derecede pişirimleri ile kalıcı ve çarpıcı seramikler elde edilmesini sağlamıştır. Çin'in Jiangxi eyaletindeki Jingdezhen'den ithal edilen kobalt pigmentinin ince beyaz porselen üzerine uygulanması, mavi-beyaz dekorlar açısından yeni bir dönemin başladığını ortaya koymuştur. Dekorlu ürünlerin dünyada çok büyük bir başarı ile karşılanması, mavi-beyaz porselenlerin çok geniş bir alana ihraç edilerek farklı kültürlerdeki seramik üretimlerinin de tarzını değiştirmesini sağlamıştır (Yüksel, Aşan Yüksel, 2022).

Azulejo üretimi, başkent Lizbon'a yerleşen ve yanlarında yeni teknikle ilgili bilgi ve deneyimlerini getiren bir dizi Hollandalı sanatkar tarafından 16. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bu dönemin en önemli parçalarından biri Ulusal Azulejo Müzesi koleksiyonunda yer alan "Nossa Senhora da Vida" olarak bilinen azulejo paneldir. Bu dönemin en iyi örneklerden birisi olan bu panelde, çeşitli renk tonları ile birlikte "trompe l'oeil tekniği"⁵ kullanılmıştır (Şekil 11).

⁵Trompe l'oeil Tekniği: Hipergerçekçilik yaratmak için aktarılmak istenen şeyin iki boyutlu bir düzlemde, üç boyutlu olarak algılanmasını sağlayan bir sanat biçimidir.

Şekil 11: Nossa Senhora da Vida Mihrabı, 1580, Ulusal Azulejo Müzesi, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

16. yüzyılda Flamanların Portekiz'e yerleşmesinin etkileri sonucunda azulejo üretimi Portekiz'de başlamış ve özellikle Rönesans, Maniyerist ve Gotik temalı azulejolar mimariye uyarlanmıştır. 1675 civarında, birkaç Flaman sanatçının yerleşmesinden sonra, mayolika ağırlıklı toprak kaplar ve azulejolar Portekiz'de üretilmeye başlanmıştır (Meco, 1985). 16.yüzyılın sonlarına doğru saraylar ve tapınaklar için tasarlanmış anıtsal panolar ve Katolik Kilisesi'nin ideolojik ağırlığının vurgulanması için gerçekleştirilen dini temalı azulejolar yaygınlaşmıştır.

17. yüzyılın ortalarına kadar İspanyol ve Portekiz azulejolarının birbirine benzediği görülmektedir. Genellikle mor, mavi, sarı, turuncu ve yeşilin çeşitli tonlarının kullanıldığı azulejolar yaygın kullanılmıştır. 17. yüzyılın sonlarına doğru Portekiz'de çok renkli azulejoların yerini mavi-beyaz azulejolar almıştır. Çoğunluğu dinsel (Şekil 12), tarihsel, mitolojik konular ile birlikte, tür resimlerine benzeyen sahnelerle bezemeler görülmektedir. Bazı durumlarda, yüzlerce azulejo bir bina üzerinde tek bir sahne oluşturmak üzere düzenlenmiş, yıllar içinde mitolojik temalar, soyut ve geometrik kompozisyonlar eşliğinde betimlenmiştir (Şekil 13) (Gandy, 2014).

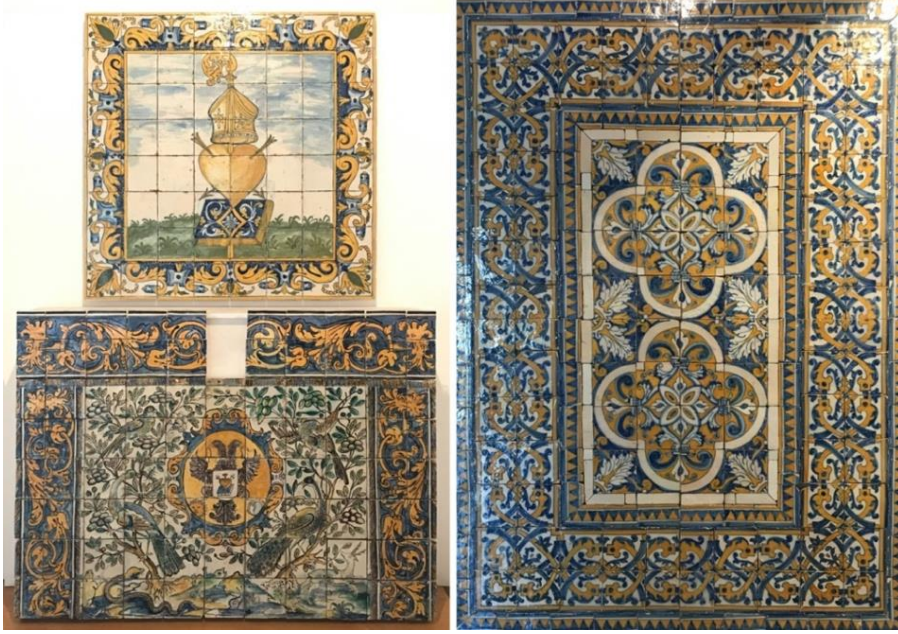
Şekil 12: Santa Cruz Manastırı, (Mosteiro de Santa Cruz), 17. yüzyıl, Coimbra, Portekiz.

Şekil 13: Belediye Halk Kütüphanesi (Biblioteca Pública Municipal), 17. yüzyıl, Porto, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

M.S. 14. yüzyılın başlarında başlayan Portekiz'in denizaşırı genişlemesi ile birçok kültürün buluşması sonucunda azulejo üretiminde yeni tarzların oluşmasını sağlamıştır. Brezilya gibi kolonilerden ve bölgelerden etkilenmeler

sürecinde, filler, maymunlar ve yerli halkların stilize edildiği egzotik temalı azulejolar yapılmaya başlandı. 17. yüzyılda motifler, Doğu ve Hindistan'dan gelen eserlerden esinlenmiş ve oryantal kumaşların taklit edildiği özellikle 18. yüzyıla kadar yaygınlaşan sunak dekorasyonlarında kullanılan azulejolar (Şekil 14) görülmektedir. 17. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmaya başlayan bu sunak cepheleri, Çin ve Hindistan'dan ithal edilen işlemeleri ve saçaklarıyla zengin kumaşlardan esinlenerek, egzotik manzaralara sahip, dikdörtgen azulejo paneller (Şekil 15) olarak yapılmıştır. Beyaz zemin üzerine mavi ve yeşil kompozisyon içinde, ışıltı ve parlaklığı vermek için baskın renk sarı kullanılmıştır. 1650 ile 1680 yılları arasında azulejolarla Hindu sembolleri, çiçekler, hayvanlar ve kuşların yanı sıra “Aves e Ramagens” (kuşlar ve dallar) (Şekil 14) adı verilen azulejo kompozisyonu moda olmuştur (Mitchell, 2017).

Şekil 14: “Carmelitas Descalças” dini tarikatının armasını içeren, halı motifli, “Kuşlar ve Dallar” kompozisyonlu (Aves e Ramagens) sunak cephesi, 1650/1675, Ulusal Azulejo Müzesi, Lizbon, Portekiz.

Şekil 15: Halı motifli azulejo panel, 1664, Ulusal Azulejo Müzesi, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başları azulejoların altın çağı olmuştur. Bu dönemde büyük siparişlerin yerini küçük boyutta tekrarlayan azulejo desenlerinin kullanımı ile daha ucuza mal edilen ürünler almıştır. Kilise, manastır ve saraylar dışında evlerin içi ve dışları da azulejolarla kaplanmıştır. Bir taraftan seri üretim ile daha alışılmış modellerin yanında, resimsel azulejo panelleri soylu ve zengin kesim tarafından sipariş edilmiştir. “Ustalar Döngüsü” olarak bilinen 18. yüzyılın başları, azulejo ressamlarının sanatçı olarak görülmeye başlandığı ve genellikle panolarını imzalamaya başladıkları dönem olarak bilinmektedir. Sanatçılar arasında António Pereira, Manuel dos Santos, Antonio de Oliveira ve oğlu Policarpo de Oliveira Bernardes ve P.M.P.⁶ dönemin önemli eserlerini üretmişlerdir. En ünlüleri Manuel dos Santos (1702-1730 arasında aktif), António de Oliveira Bernardes (1660?-1732) ve P.M.P. (1717-1730 yılları arasında aktif) (Şekil 16) sanatçılar, daha önce var olmayan optik illüzyonlar ve Trompe-l'œil yaratmak için önceki ölçek ve perspektif sorunlarının üstesinden gelerek, büyük manzara tasvirleri, etkileyici eylemler ve karakterlerle kompozisyonlara barok estetiği getirmişlerdir.

⁶P.M.P.: 1717-1730 yılları arasında aktif olduğu düşünülen sanatçının, monogramı dışında kendisi ile ilgili başka bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ulusal Azulejo Müzesi'nde bir eseri bulunmaktadır.

Şekil 16: Müzik Dersi, Tuvalet Masasındaki Kadın (Liçao de Musica, Senhora ao Toucador) Sanatçı P.M.P., 1713-1725, Ulusal Azulejo Müzesi, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Portekiz sarayları, avluları ve bahçelerinde gelenleri karşılamak için yapılmış saygı, karşılama veya nezaket figürleri olarak adlandırılan ilk 'davet figürleri' (figūra de convite) azulejoları yeni bir tarz oluşturmaya başladılar. Sanatçı P.M.P. tarafından ilk olarak yapılarak 18. ve 19. yüzyıllarda üretilen davet figürlü azulejolar, genellikle sarayların girişlerine, avlulara ve merdiven sahanlıklarına yerleştirilmiş, gerçek boyutlu figürlerin (uşaklar, soylular veya zarif giyimli hanımlar) bulunduğu oyulmuş karo panellerdir. Kronolojik olarak 19. yüzyıla kadar uzanan, davet figürleri adı verilen tipik Portekiz tipi azulejolar, büyük salonların veya toplantı odalarının girişlerine, ancak dışarıdan görünmeyecek şekilde yerleştirilen, tam ölçekli kompozisyonlardır. Sanatçı P.M.P. tarafından yapılan ilk davet figürleri Évora Üniversitesi'ne yerleştirilmiştir. Bu figürler João V'in saltanatına kadar, en üst düzey soyluların ve din adamlarının saraylarıyla sınırlandırılmıştır. Tasvir edilen karakterler hem dini hem de dünyevi teatrallik yansıtan, içeri davet belirten ifadeler ve eylemlerle betimlenen üniforma giymiş kapıcı, hizmetli veya odaları koruyan baltacılar şeklinde barok tarzda resimlenmiştir. Bu dönemden sonra zengin burjuvazinin evlerine ve ikinci seviyede yer alan soylular düzenine davet figürleri yayılmıştır. Bunlar genellikle bir göz aldatmacası veya optik bir yanılsama ile daha ayrıntılı bir kompozisyon şeklinde merdivenler ve koridorlar gibi diğer alanlara yerleştirilmeye başlanmıştır. Donanımlı askerler, kadınlar, Türk askerleri ve beyleri gibi diğer karakterler de bu yaklaşımla tanıtılmıştır. 19. yüzyılın sonlarında müzisyenler de duvarlarda ağırlanmaya başlanmıştır. Böylece davet figürleri her dönemin azulejo estetiğini takip etmiştir (Arruda,1993), (Arruda, 2014). Sadece Portekiz'de bulunabilen, bir el hareketi veya izlenecek yönün parmaklarla işaret edilmesiyle biçimlenmiş bu figürler, gelişen ve değişen azulejo tarzına en iyi örneği oluşturmaktadırlar.

Şekil 17: Karşılama Figürleri (Figūra de Convite), 18. yüzyıl, Ulusal Azulejo Müzesi, Lizbon.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

19. yüzyılın ilk yarısında sosyal ve ekonomik değişimlere bağlı olarak yapılarda azulejo kullanımında bir durgunluk yaşanmıştır. 1840 civarında, göçmen Brezilyalılar tarafından Porto'da yüksek kabartmalı azulejolar üretilmiştir. Endüstriyel üretim basit ve stilize desenlerin çoğaltılmasında kullanılmış, el yapımı ürünlerin üretimi de devam etmeyi sürdürmüştür. Dönemin Brezilya modası hakimiyetinde üretilen azulejolar, ev cephelerini süslemeye

başlamıştır. Özellikle Lizbon Viúva Lamego Seramik Fabrikası'nın yöneticisi tarafından, fabrikanın tüm cephesi alegorik sahnelerle resimlenmiş azulejolarla kaplanmıştır (Şekil 18). Bu fabrikanın dış cephesinde Trompe-l'oeil tekniğini uygulayarak çiçek vazoları, ağaçlar ve "Ferreira das Tabuletas" olarak bilinen alegorik figürlü azulejo paneller kullanılmıştır. El boyaması bu azulejo paneller, 19. yüzyılın sonlarının eklektik romantik kültürünün en güzel örnekleri arasında yer almaktadır.

Şekil 18: Viúva Lamego Azulejo Fabrikası⁷ Dış Cephesi, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

19. yüzyılın ortaları ile 20. yüzyılın başları arasındaki seramik üretimi, imalatın sanayileşmesiyle belirlenirken seramik nesneler Portekiz'in günlük yaşamının bir parçası haline gelmiş, azulejo'lar kentsel alanları belirleyen cephe kaplamaları olarak onaylanmıştır. Aynı zamanda doğrudan Fransa'dan alıntılanan ve Bordalo Pinheiro'nun (1846-1905) çalışmalarında kullanılan Art Nouveau etkileri de (Şekil 19-20) azulejoları yansıtmıştır.

Şekil 19: Rafael Bordalo Pinheiro, Kelebek ve Başak Mısır (Butterfly and Ears Corn), 1905, Ulusal Azulejo Müzesi, Lizbon, Portekiz.

Şekil 20: Estação Sokağı (Rua da Rua da Estação), Caldas da Rainha, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

1950'lerin kentsel gelişimi ve dönüşümü içinde azulejo tasarımında bir canlanma süreci başlamıştır. Mimarlar, Júlio Resende (Şekil 21), Júlio Pomar ve Sá Nogueira gibi genç sanatçıların eserleri ile birlikte yeni kentsel projeler ortaya koymuşlardır (Mitchell, 2017).

Şekil 21: Júlio Resende, 1987, Ribeira Tüneli, Porto, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

⁷1849 ve 1865 yılları arasında inşa edilen fabrika, aslen António Costa Lamego'nun çanak çömlek atölyesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde Viúva Lamego Azulejo Fabrikası, Sintra'da üretimini devam ettirmektedir. Bu bina el değiştirmiş olup fabrika olarak hizmet vermemektedir.

MİMARİDE BİR KAPLAMA UNSURU OLARAK AZULEJOLAR

İnsanlığın var oluşundan bu yana, yapıların temel niteliğini vurgulayan duvarlar, bireysel ve kolektif ifade için de bir tuval görevi görmüştür. Azulejolar bu anlamda diğer birçok mimari yüzey gibi ayrıcalıklı alanlar oluşturmaktadır. Mimaride mükemmel bir uyum içinde azulejoları kullanarak, etkileyici görsel kompozisyonlar oluşturmak, Portekiz kentsel estetiğinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kullanıldığı alanda ışık kaynağı, yoğunluğu ve yönü ile değişkenlik gösteren azulejolar, kentsel alanda dinamik bir kaplama malzemesi olarak öne çıkmaktadır. Psikolojik ve sosyal bir varlık olan insanın kentsel mimari ile uyum sağlamasında bu dinamik kaplama malzemesi topluluğun ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar ve binalar arasındaki ilişkiyi optimize etmeye yönelik bir yaklaşım sergiler. Bu anlamda azulejolar, insanların ihtiyaçlarına, davranışlarına ve duygularına odaklanarak, sorunlara ve fırsatlara çözümler üretir. Malzemenin sahip olduğu malzeme kaynaklı nitelikler (kilin yapısı, sırn özellikleri), görsel nitelikler (renk, parlaklık, doku) ve duygusal özellikler (kolayca tanınma, aşinalık, organoleptik nitelikler) estetik zevk ve duygusal rahatlamayı sağlayabilmektedir (Lobo, Silva, 2012).

Kenti oluşturan, ona belirli bir kimlik kazandıran etkenlerin sadece mimari yapılar, sokaklar, caddeler gibi fiziki özelliklerle sınırlı tutulamayacağını belirten Tanzer Arıç, “her toplumun kendine özgü düşünsel, kültürel, coğrafi, sosyolojik ve benzeri hayat biçimlerine göre uzunca bir süreçte şekillenen kentler, sadece bir “yer” olmanın ötesinde, birey/ bireylerin o yerle nasıl ve ne türden bir ilişki kurduğuna, dolayısıyla da şehrin kendisine olduğu kadar mekânlarına yükledikleri anlam/anlamlar ile bağlantılı olarak değerlendirilmesi gerektiğini” ortaya koymaktadır (Arıç, 2018). Bu bağlamda seramik kaplamalı mimari yapılarda malzemenin mimariye katkısı estetik bir görüntü elde etmenin ötesinde daha geniş ve kapsamlıdır.

Mimari yapının şekline göre tasarım ve üretim kolaylığı açısından seramik malzeme doku olarak iyi sonuçlar elde edilmesine de olanak vermektedir. Bu yönü ile geometrik, içbükey ya da dışbükey yüzeylerin seramik kaplanabilirliğine olanak sağlar. Dış mekanlarda, ışık alan yüzeylerde rölyef ve renklerin birbirine katkısı ile oluşan ışık-gölgeler yapıya hem görsel bir anlatım zenginliği hem de dinamizm kazandırır. Bazen seramik panolarda kullanılan tek bir renk bile, ışık-gölge etkisiyle yaratılan tonlamalarla çok hareketli yüzeylere neden olabilir. Işıklı sürekli ilişki içinde olan yüzeyler her an yeni görünümüler sunarlar. Aynı zamanda seramik birimler yapının bütünü ile organik bir bağ içine girerler. Seramikte modüler birimlerin özelliğinden faydalanılarak oluşturulan yüzeyler, kesintisiz kompozisyon kurma olanağı doğurur. Bir parçanın ardından gelen başka bir parça devamlılığı sağlar. Yine, seramik malzemeden yapılan mozaikler sonsuz sayıda çeşitlemeye olanak verir.

Yerel üretimde kültürel farklılıkların oluşturduğu bireysellik olgusu içinde azulejolar boyutları, renk paletleri, karakterizasyon, döşeme desenleri, derzlerdeki çeşitlilik, desen ve motiflerin çokluğu veya yüzeyin dokunsal kalitesi açısından uygulandıkları alanlar bakımından değişkenlik gösterebilir. Bilgi ve gelenek, malzeme ile izler ve anılar bırakarak zanaatkarın imzasını ileriye taşımaktadır. Bu durum fabrikasyon üretim biçimi ile tek tipleştirilmiş, muazzam ölçekte kullanılan ve insanların yaşam alanlarının doğallıktan uzaklaşmasına katkıda bulunan modern teknolojik malzemelerin aksinedir (Shum, 2009).

Görsel beğenilerin dışında azulejoların yüzey kaplaması olarak kullanımının birçok avantajı vardır. Dış mekanlarda iklim şartlarına karşı gösterdiği direnç azulejo kullanımını öne çıkarmaktadır. Yine su geçirmezliği ve ısı farklarından etkilenmeyen, dayanıklı bir malzeme olması azulejoların tercih edilmelerini sağlamıştır. Malzemeye kolay ulaşım, tedarik sorununun olmaması ile beraber sürdürülebilirlik, azulejoyu Portekiz için vazgeçilmez kılmaktadır.

1755'te Lizbon'u yerle bir eden depremin ardından, yeniden yapılanma sırasında yeni binaların iç ve dış kaplamalarında etkili ve düşük maliyetli bir çözüm olarak azulejo kullanılmıştır. Lizbon'un yeniden inşa işlerinden sorumlu olan Marquis of Pombal(1699-1782), azulejoyu deprem sonrası yapılan binalarda kullanılmasını sağlaması ile bugün "Pombalinos" olarak adlandırılan bir mimari tarza öncülük etmiştir. Pombal, aydınlanma fikirlerinden ve İngiliz rasyonalizminden esinlenerek yangına karşı korunmak, şehirlerin hijyenini iyileştirmek için evlerin cephelerini azulejolarla kaplamak istemiş, bu nedenle dekoratif ve bakımı kolay olan azulejolar, kışın rutubetten, yazın sıcaktan koruduğu için de tercih edilmiştir. 1755 Lizbon depreminden sonra ruhani yaklaşımlar ile Portekiz'in bina cephelerine, nazardan ve doğal afetlerden korunma inancıyla doğrudan bağlantılı olarak azizlerden oluşturulan panoların kullanımı yaygınlaşmıştır (Şekil 22-23-24) (Borges, 2016).

Şekil 22: D. Pedro Sokağı (Rua de D. Pedro), Vila Nova de Gaia, Portekiz.

Şekil 23: São Vicente Sokağı (R. de São Vicente), Lizbon, Portekiz.

Şekil 24: Edmundo Machado Sokağı, (Rua do Dr Edmundo Machado), Aveiro, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Portekiz azulejolarının ayırt edici özelliklerine dikkat çekmeye çalışan José Meco'ya göre, "görünüşe göre Portekiz'in kaderi, azulejo'dur. Bu malzemeyi icat etmemiş olmasına rağmen, Avrupa'daki en büyük üreticisi ve müşterisi konumunda diğer tüm Batı ülkelerinin üretimini açık ara geride bıraktı. (...) Ancak Portekiz'in çini üretiminin en çarpıcı özelliği, miktarı ve sürekliliği değil, dekorasyonlarının olağanüstü yaratıcılığı, mimariyle olağanüstü uyum sağlama özelliği, her mekanı en özgün haliyle dönüştürme ve tamamlama yeteneğidir. Portekiz halkının sanatsal niteliklerini ve zevkini benzersiz bir şekilde yansıtan diğer sanat formlarının yanı sıra sanatsal toplulukların ortaya çıkmasına yol açmıştır" (Meco, 2017: 9-10).

Portekiz'de dini yapılarda ki azulejolar, kullanıldığı mekanın anlatımının görsel iletişim yolu ile aktarılmasında önemli mesaj kaynaklarıdır. Hristiyanlık temelindeki önemli hikayelerin aktarıldığı dini yapılarda azulejo kullanımının sıklığı, Portekiz için ayrıcalık oluşturmaktadır (Şekil 25-26-27). Azizlerin betimlemeleri ve Hristiyan inancına yönelik sahnelerin dışında sembolik anlatıma destek veren çan, haç, merdiven veya ölüm temasının vurgulandığı bordürler de bu dini yapılarda sıkça görülmektedir (Şekil 28).

Şekil 25: Santo Ildefonso Kilisesi (Igreja de Santo Ildefonso) Porto, Portekiz.

Şekil 26: Matriz de Santa Maria Kilisesi (Igreja Matriz de Santa Maria), Valega, Portekiz.

Şekil 27: Saint Catherine Şapeli (Capela Das Almas) Porto, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Şekil 28: Nossa Senhora Kilisesi (Igreja e Oratórios de Nossa Senhora da Consolação e Santos Passos), Guimarães, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Batı ve Hristiyan sanatının başlıca konularından biri olan insan figürü, Müslüman Arapların hâkimiyeti sona erdikten sonra azulejo kompozisyonlarında sıklıkla görülmeye başlamıştır. Geometrik motifler yerine, aile ve aristokrat

armaları, Hristiyan inancında yer alan tüm temalar ve yerel kültürle ilişkili kompozisyonlar ağırlık kazanmıştır. Halkın inanç ve yaşam şeklinin dışında manastır ve sivil binalarda kullanılmayan, kale, kışla gibi savunma merkezli askeri yapılarda, ordu mirasının bir parçası şeklinde desen ve figürlü azulejoların kullanıldığı görülmektedir. Sintra Pena Sarayı özellikle azulejoları ile önemli bir tarihi mekandır. Burada bulunan azulejolarla savaşla bağlantılı figürler öne çıkmaktadır (Şekil 29).

Şekil 29: Sintra Pena Sarayı, Sintra, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Ayrıca günlük betimlemeler ve tarihsel olaylara dayanan hikâyeler azulejo paneller ile ülke içinde köyden kente pek çok yerleşim alanında işlenmiştir. Porto'nun São Bento Tren İstasyonu (Şekil 30), Jorge Colaço tarafından resimlenmiş, 20.000 adet azulejodan oluşan panellerle dekore edilmiştir. Jorge Colaço'nun sanatsal ustalığını gösteren azulejolarla kaplı São Bento Tren İstasyonu, Portekiz'deki en dikkat çekici ve önemli mekanlar arasındadır.

Şekil 30: São Bento Tren İstasyonu, Porto, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Portekiz'de çok sayıda azulejo örneği bulunan açık hava müzesi şeklindeki önemli şehirlerden biri Aveiro'dur. Burada özellikle Aveiro Tren İstasyonu (Şekil 31) Aveiro'yu tanıtan mavi-beyaz azulejolar ile süslenmiş ve kentin sembol noktasını oluşturmuştur. Kiliselerden, sıradan evlere (Şekil 32) kadar Aveiro, azulejo örnekleri açısından çok zengindir.

Şekil 31: Aveiro Tren İstasyonu, Aveiro, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Şekil 32: Evlerin dış cephelerinden örnekler, Aveiro, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Lizbon azulejo örnekleri açısından en zengin Portekiz şehirlerinden bir diğeridir. Burada yer alan Ulusal Azulejo Müzesi kentin kültürel mirasının algılanmasında önemli bir sanat merkezi konumundadır. Kiliselerden saraylara, askeri binalardan kamu binalarına, sıradan evlerden sokak duvarları (Şekil 33) ve parklarına (Şekil 34) kadar azulejo uygulamaları ile Lizbon, öne çıkan şehirlerden biridir. Sürdürülen kültürel bağlardan yararlanarak tasarlanmış azulejoları ile Lizbon Metro istasyonları (Şekil 35-36), günlük koşuşturma içerisinde yer alan insanın, sanat ile bağ kurduğu şehrin en önemli konumlarından birini oluşturmaktadır.

Şekil 33: São Tomé Sokağı (Rua de São Tomé), Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Şekil 34: Uluslar Parkı (Parque das Nações), Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

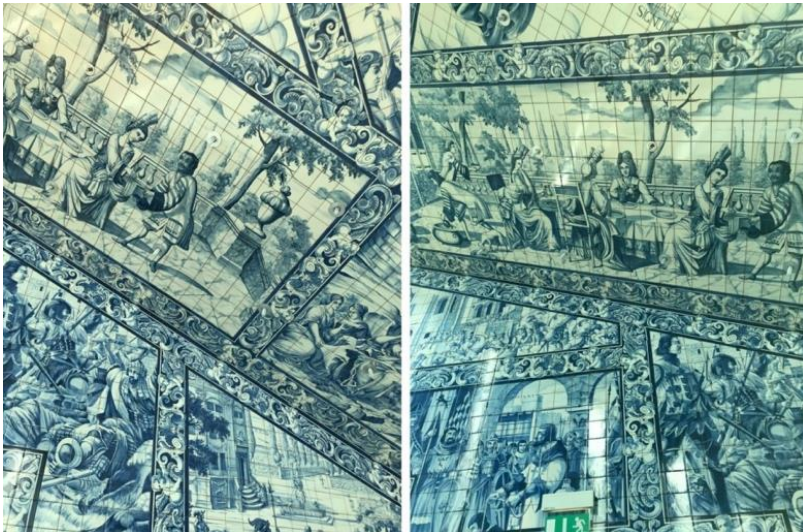

Şekil 35: Sanatçı Abdoulaye Konaté, Lizbon Oriente Metro İstasyonu, Lizbon, Portekiz.

Şekil 36: Sanatçı Luis Filipe de Abreu, Lizbon Saldanha Metro İstasyonu, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Portekiz tarihinin önemini tarihi ve kültürel yönlerini anlatan sanatsal bir ifadenin yanında yeni ve özgün tasarımların azulejo ile ortaya konması ülke genelinde önemsenmektedir. Çağdaş mimaride azulejoların kaplama malzemesi olarak kullanımının tercih edilmesinin en önemli nedeni, kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması yönündedir. Sanatçılar ve tasarımcılar bu yaklaşımla azulejo ile giydirilmiş yüzeyler ve mimari yapılar üzerinde özenle durmaktadırlar. Portekiz'deki en büyük konser salonu olan Hollandalı Rem Koolhaas tarafından tasarlanan Casa da Música (Müzik Evi) mimari yapısı ve içinde yer alan azulejoları ile dikkat çekmektedir (Şekil 37). Günümüzde yeni yapılan ev mimarilerinde azulejo kullanımı iç ve dış mekan için devam etmektedir Sıradan evlerde, geleneksel tasarımların dışında çağdaş uygulamaları görmek mümkündür (Şekil 38-39).

Şekil 37: Casa da Música (Müzik Evi), Porto, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Şekil 38: João Mendonça Caddesi, Aveiro, Portekiz.

Şekil 39: Jorge de Lencastre Caddesi, Aveiro, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Mimaride özellikle sayısı artan azulejo kaplı yapıların en büyük destekçileri, el yapımı üretimleri ile devam eden fabrikalardır. Sanatçılar, fabrikalardan destek alarak büyük projeler gerçekleştirmektedirler. Bu anlamda Viúva Lamego Azulejo Fabrikası özellikle sanatçı projeleri ile farklı uygulamalar gerçekleştirmektedir. Rico Sequeira, Miguel Saraiva, André Saraiva, Hervé Di Rosa, Erró, Can Ran, Bela Silva, Álvaro Siza Vieira, Rem Koolhaas, Manuel Cargaleiro, Joana Vasconcelos, Maria Keil (Şekil 40), Add Fuel (41), Eduardo Nery bu fabrikanın desteği ile Portekiz’de projeler üretmişlerdir. Sanatçı Eduardo Nery üç boyutlu bir eseri (Şekil 42) ve Av. Infante Santo'daki op art stiline renkli çalışması (Şekil 43) ile farklı tasarımlar ortaya koymaktadır. Şekil 43’deki çalışma, araç ile belirli bir hızla geçildiğinde renk spektrumunun değişimine odaklanmaktadır. 1994 yılında Avrupa Kültür Başkenti statüsünde yer alan Lizbon’da o dönemde azulejo ile ilgili geniş projelere yer verilmiştir. Gerçekleştirilen projeler kapsamında, Infante Santo Bulvarı’nda (Av. Infante Santo) yer alan duvarlara, merdivenlere uygulanan azulejolar ile sokakların ve kamusal alanların canlandırılması sağlanmıştır.

Şekil 40: Maria Keil, Infante Santo Bulvarı (Av. Infante Santo), Lizbon, Portekiz.

Şekil 41: Add Fuel, Infante Santo Bulvarı (Av. Infante Santo), Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Şekil 42: Eduardo Nery, Infante Santo Bulvarı (Avenida Infante Santo), Lizbon,Portekiz.

Şekil 43: Eduardo Nery, Infante Santo Bulvarı (Avenida Infante Santo), Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

Sanatçıların, mimarların, tasarımcıların sıklıkla başvurdukları çağdaş üretimdeki uygulamasını güncelleyen ve sanatsal bir çerçeve yaratan azulejo kullanımı sürekli yaygınlaşmaktadır. Ivan Chermayeff'in Lizbon Okyanus Akvaryumu için (Oceanário de Lisboa) tasarladığı azulejolar bu yaklaşıma örnek gösterilebilir (Şekil 44). Lizbon Okyanus Akvaryumu idari binasının seramik kaplamasının tasarımlarını yapan Chermayeff, Portekiz'i dünyanın geri kalanından ayıran unsurlardan birinin azulejo olduğunu ifade ederek "azulejo Portekizlidir" açıklaması yapmaktadır (Leitão, 2018).

Şekil 44: Ivan Chermayeff, Okyanus Akvaryumu, Lizbon, Portekiz.

Kaynak: Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Seramik karoların kullanımı İspanya, İtalya, Hollanda, Türkiye, İran veya Fas gibi diğer ülkelerde de yaygındır, ancak Portekiz'de kullanım yaygınlığı ve çağdaş uygulamalar ile özel bir önem kazandığı görülmektedir. Portekiz'in sanatsal kültürünü biçimleyen yaklaşımlar arasında azulejo, Portekiz kültürel mirasını en iyi tanımlayan sanatlardan biri olarak öncü bir rol üstlenmiştir. Azulejo, süslemeli ve sırlı bir seramik karoyu tanımlayan Portekizce bir kelimenin dışında Portekiz'deki fonksiyonel, dekoratif işlevini aşmış, Portekiz kültürünün en etkileyici sanat biçimlerinden biri haline gelmiştir. Azulejo Portekiz kaynaklı olmasa da, beşyüz yıldır kesintisiz kullanımı ile kültürün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yüzyıllar boyunca, binaların hem içinde hem de dışında geniş yüzey alanlarını kaplayan azulejo, Portekiz sanatındaki gelişmelerin önemli temsilcileri olmuştur.

İlk olarak kiliseler, dini yapılar ve saraylarda görülen azulejolar daha sonra sıradan evlerde de kullanımı ile yaygınlaşmıştır. Neredeyse Portekiz'de tüm evlerin yüzeylerinde azulejoları görmek mümkündür. Dini mekânlardan, mezar yapılarına, saraylardan, çeşmelere ve kent mobilyalarına kadar kullanımı çeşitlenmiştir. Ülke tamamen bu kaplama malzemesinin çeşitlenmeleriyle kurgulanmıştır. Azulejo, kültürel etkileşimler sonucunda sanatsal ve kullanım yaygınlığı olarak kendi yolunu oluşturmuş, aynı zamanda 1950'lerin kentsel dönüşümünde Portekiz mimarisine modern bir şekilde yeniden uyarlanarak, kültürel bilinç yaratılmasında azulejo kullanımı vurgulanmıştır.

Tarih boyunca azulejolar, alçak ya da yüksek rölyefler biçiminde, mozaik şeklinde, klasik veya modern panolar halinde, ya da kimi zaman resimsel öğelerin yansıtılması şeklinde uygulama alanı bulmuştur. Portekiz halkının günlük yaşamının bir parçası olan azulejo, halkın kültürel ve sosyal değişimi ile birlikte farklı taleplere cevap oluşturmuş, sürekli yenilenen biçimlerde mimaride varlığını sürdürmüştür. Azulejolar, kültürel-sanatsal iletişim aracı rolünü üstlenmiş, geçmiş zenginliğini günümüze taşımış, geleceğe dair köprüler oluşturmıştır.

Günümüz çağdaş mimarisinin pek çok örneğinde iç ve dış mekânlarda tasarımın önemli bir parçası olmaya devam etmektedir. Porto'daki Casa da Música'da olduğu gibi bazı son dönem eserleri bize azulejonun köklü tarihi ile birlikte kültürel, sanatsal yaklaşımlarının bilincinde ilerlediğini ve mimariye yeni bir ivme kazandırdığını göstermektedir. Sayıları günden güne artan yeni azulejo kullanımlı projeler, farklı tasarımcılar, sanatçılar ve mimarlar ile birlikte çeşitlenmeye devam etmektedir ve edecektir.

KAYNAKÇA

Arıg, T. (2018) Kent Kimliğinin Oluşmasında Mimari ve Sanatsal Uygulamaların Etkisi, Orcid ID: 0000-0001-6990-1454, Sanat Yazıları, 2018; (38): 15-30.

Arruda, L. D'Orey C. (1993). *Azulejaria Barroca Portuguesa Figuras de Convite*. Coleção História da Arte, Lizbon.

Arruda, L. D'Orey C. (2014). *Figuras de Convite*. In *A Herança de Santos Simões: Novas Perspectivas Para o Estudo da Azulejaria e Da Cerâmica*. Lizbon, Portekiz: Colibri.

Borges, A. M. (2016) *The Army and Tiles: Tradition and Art*, Baskı: By the Book , Printer Portuguese, ISBN 978-989-8614-37-7, Lizbon.

- Carrier, D. (2008). *A World Art History and Its Objects*, University Park, 12.
- Carvalho, R. S. (2018). Introduction. R. S. Libório, *Azulejo What Is*, Centro Atlântico.
- Bricogne, E & Gislot, A. (2016). *Porto Azulejos*. Paris, Fransa: Chandeigne.
- Gandy, S. (2014). *Azulejos: Tile Buildings in Iquitos*. *Journal of Geology & Geophysics*.
- Lobo, C. & Silva, F. M. (2012) “For The Emotional Quality of Urban Territories - Glazed Tiles Claddings Design”, *Advances in Affective and Pleasurable Design*, Yong Gu Ji, CRC Press, 17 Tem 2012:788, ISBN:1439871191, 9781439871195.
- Leitão, I. (2018), Contemporary Azulejo: An Identity Issue *ART IS ON Edição Especial*, Special Issue, 104-117.
- Makrickas, A. (2013). *Islamic influence on western Architecture*. Vilnius.
- Meco, J. (1985). *L’art de l’azulejo au Portugal*. Portugal: Bertrand Editions.
- Meco, J. (1989). *O Azulejo em Portugal*,. Portugal: Publicações Alfa.
- Meco, J. (2017). “Prefácio / Foreword: Portugal - País do Azulejo / Portugal – Home of The Azulejo”. Carvalho, Rosário Salema de (coord.) – *Azulejos - Maravilhas de Portugal / Wonders of Portugal*. Vila Nova de Famalicão: Centro Atlântico, 2017.
- Mitchell, R. (2017). Portuguese art: Portuguese Azulejo. *Fine arts in Europe: The Last 10 Centuries. Michelangelo Project / Pixel*, Coimbra.
- Nijman, J. (2020). *Portekiz*. Vikipedi, Özgür Ansiklopedi: (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Portekiz>). adresinden alındı, Erişim tarihi: 28.10.2022.
- Pereira, M. D. A. (2009). Ancient Portuguese Ceramic Wall Tiles (Azulejos): Characterization of the Glaze and Ceramic Pigments. *Journal of Nano Research*, 8,79-88.
- Rona, Z. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, YEM Yayınları, İstanbul:
- Shum, W. (2009). Desde La Tierra a La Cerámica, Una Construcción Viva, In Guisado, J. Ensayos, Sobre Arquitecturay Cerámica – Vol. 02, Mairea Libros. Pp 19-36, Madrid.
- Yüksel, İ. & Aşan Yüksel, Oya (2022). Kültürler Arası Etkileşim Bağlamında Mavi Beyaz Seramik Geleneği, 2022, *Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)*. 3436-3447, DOI: 10,29228/sss.64887.
- William L. & Holden K. & Butler J. (2010). Revised and Updated: 125 Ways to Enhance Usability, Influence Perception, Increase Appeal, Make Better Design Decisions, and Teach through Design. *Universal Principles of Design* , 128–9.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Fidan Tonza Helvacıkara Arşivi, 2021, Portekiz.